

Jovana M. Petrović
Filozofski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu
Studentkinja doktorskih studija
petrovic.jovana.loos@gmail.com

doi: 10.19090/zjik.2017.333-346
UDK 821.111(73).09 Erdrič L.
821.111(73):81'255.4
Originlani naučni rad

PREVOĐENJE ELEMENATA INDIJANSKE KULTURE U ROMANU *DEVOJČICA SA OSTRVA DUHOVA* LUIZ ERDRIČ*

SAŽETAK: Prevođenje književnih dela koja se mogu sama po sebi posmatrati kao prevod predstavlja jedan od velikih izazova sa kojima se prevodioci susreću. Ovde se prvenstveno misli na multikulturalne tekstove, nastale u dve kulture i na dva jezika paralelno. Multikulturalnom književnošću se smatraju ostvarenja pisaca imigranata, ali i kolonizovanih starosedelaca, koji predstavljaju etničke manjine u okviru dominantnog društva. Multikulturalni pisci najčešće pišu na dominantnom jeziku, ali u svoja dela uključuju i reči, fraze, pa i čitave rečenice napisane na maternjem jeziku kako bi iskazali jedinstven kulturni sadržaj. Ovakve enkodirane poruke predstavljaju izazov za čitaoce, ali i prevodioce koji moraju taj sadržaj da prenesu na druge jezike. Problemi ove vrste prisutni su gotovo u svim delima indijanske književnosti. Luiz Erdrič, u romanu *Devojčica sa Ostrva duhova* koji piše na engleskom, oslikava kulturu, običaje i verovanja svog naroda, koristeći reči i izraze iz jezika Odžibve. Ovaj rad se bavi analizom prevoda ovog romana sa engleskog jezika na srpski Aleksandre Grubor. Posebna pažnja je posvećena strategijama koje prevoditeljka koristi kako bi prevela reči iz jezika plemena Odžibve, kao i reči iz engleskog jezika obojene kulturnim nasleđem plemena Odžibve.

Ključne reči: prevođenje, multikulturalna književnost, Luiz Erdrič, *Devojčica sa Ostrva duhova*, Odžibve

Uvod

Savremena teorija prevođenja sve više obraća pažnju na problem prevođenja književnih dela koja se mogu sama po sebi posmatrati kao prevod. Ovde

* Rad je proistekao iz seminarskog rada pod istim naslovom koji je rađen pod mentorstvom prof. dr Nenada Krstića na prvoj godini doktorskih studija (2016/2017) na predmetu Translatologija: lingvistička koncepcija prevođenja.

se prvenstveno misli na multikulturalne tekstove američkih imigranata i starosedelaca, Indijanaca. U savremenoj književnosti sve je veći broj pisaca koji etnički ili nacionalno ne pripadaju dominantnoj kulturi u kojoj žive, ali se služe jezikom te kulture kako bi izražavali svoje misli, ideje i jedinstven pogled na svet. Međutim, oni istovremeno koriste i jezik etničke zajednice na taj način stvarajući multikulturalne tekstove, hibridne po svojoj prirodi. Jedna takva spisateljica je i Luiz Erdrič, koja u svom romanu *Devojčica sa Ostrva duhova* pruža prikaz života plemena Odžibve s početka 19. veka.¹ Ona roman piše na engleskom, ali u njega uključuje reči i fraze iz jezika plemena Odžibve. Zbog toga ovaj roman predstavlja prevodilački izazov. U ovom radu analiziran je prevod romana *Devojčica sa Ostrva duhova* s engleskog jezika na srpski Aleksandre Grubor. Posebna pažnja je posvećena prevodilačkim strategijama koje prevoditeljka koristi kako bi prevela reči iz jezika plemena Odžibve, kao i strategijama koje koristi kako bi prevela reči na engleskom jeziku koje nose posebno kulturološko značenje.

Teorijski okvir

Po najopštijoj definiciji, „prevođenje je proces transformacija jednog jezičkog objekta u jezički objekat na drugom jeziku a da se pritom u jeziku prevoda sačuva neizmenjen sadržaj” (Krstić 2008: 122). Odnosno, prevođenje predstavlja sponu između dva različita jezika. Međutim, kada se govori o fenomenu književnog prevođenja, teško je posmatrati prevođenje isključivo kao lingvistički proces. Jer, svako književno delo je čvrsto ukorenjeno u određenoj kulturi kojoj autor pripada, kao i u narodu kome pripada. Kao takvo, ono nosi sa sobom mnoge nivoe značenja, ideje, verovanja i stavove specifične za određenu kulturu. Prilikom prevođenja neophodno je prevesti i taj, ne čisto lingvistički, sadržaj i prilagoditi ga ciljnom jeziku i kulturi. Stoga, „prevoditi znači preneti tekst iz jedne kulture u drugu, iz jednog književnog sistema u drugi” (Pažo 1994: 41). Ili, po rečima Vladimira Ivira: „Svaki čin prevođenja predstavlja pokušaj da se premosti jaz između dve kulture” (2003: 117).² Kako Ivir navodi, prevođenje je potrebno zato što se kulture i jezici, kao izrazi pojedinačnih kultura i njihove sastavne komponente, razlikuju. Uzrok

¹ Pleme Odžibve predstavlja jedno od plemena veće grupacije starosedelaca na severnoameričkom kontinentu po imenu Anišinabe. Pleme Odžibve je naseljavalo prostor oko Gornjeg jezera, gde je ujedno smeštena i radnja samog romana. Stoga ću u radu koristiti reč „Odžibve“ kako bih označila pleme o kome Luiz Edrič piše. Jezik kojim se pleme služi naziva se podjednako *Ojibwemowin* i *Anishinaabemowin*, i pripada algonkiskoj grupi jezika.

² Any act of translation represents an attempt to bridge the gap between two cultures (prev.aut.)

problema u prevođenju i leži upravo u toj različitosti. Zato, kada je u pitanju prevođenje prozih književnih dela, neophodno je ne samo lingvističko znanje izvornog i ciljnog jezika, već je potrebno poznavati kontekst, istoriju i kulturu naroda iz kog tekst potiče. Kako Ivana Đurić Paunović i Zorica Đergović Joksimović objašnjavaju:

Poznavanje savremenog trenutka jednog društva i njegovog istorijskog konteksta omogućava potpunije shvatanje raznorodnih elemenata koji se mogu pronaći u različitim vrstama tekstova i diskursa koji se na to društvo odnose; samim tim, smanjuje se mogućnost greške prilikom tumačenja ili prevođenja (2011: 531).

Ono što dodatno komplikuje sam čin književnog prevođenja jeste svakako postojanje književnih dela koja se mogu posmatrati kao prevod sama po sebi. Ovde se naravno misli na multikulturalne tekstove. Kako Lorens Venuti (Lawrence Venuti) navodi, prevođenje se u ovakvom slučaju posmatra kao u gore navedenoj definiciji – kao zona kontakta između strane i prevodilačke kulture (ct. u Izgarjan 2008: 10). Prevođenje uvek podrazumeva postojanje dvaju distinktnih jezičkih kodova koji nisu izomorfni, homogeni, zbog čega u prevođenju dolazi do prepreka tako da potpun, apsolutni prevod često nije moguć (Izgarjan 2008: 10). Cilj prevoda se ne oslikava u pukom prevođenju sadržaja, već u stvaranju kontakta između dva jezika i uzajamnoj transformaciji izvornog i ciljnog jezika kako bi se stvorile multikulturalne jezičke zajednice. Ove definicije mogu se primeniti i na multikulturalne tekstove. Po mišljenju Dejenbroka (Dasenbrock), multikulturalni tekstovi definisani su kao tekstovi koji kombinuju bar dva različita jezika i podrazumevaju čitaoce iz različitih kultura (ct. u Izgarjan i Prodanović Stankić 2015: 105).³ Upravo zato multikulturalni tekstovi mogu biti posmatrani kao prevod.

U savremenom svetu, kada govorimo o multikulturalnim delima, zapravo kazujemo o delima koja su napisali imigranti ili kolonizovani starosedeoici koja oslikavaju susret dominantne i marginalizovane kulture, što nepobitno rezultira mešanjem kodova, jezika tih dveju kultura. U njima je jezik marginalizovane manjine delimično i selektivno preveden na jezik dominantnog društva, dok su kulturni elementi preneseni u kulturu dominantnog društva. Na taj način ostvaren je kontakt između centra i margine, te stvoren treći jezik, kao i nova – hibridna kultura. Iz ovoga se može zaključiti da pisci multikulturalne književnosti zapravo imaju

³ Multicultural literature can be defined as a literature which combines at least two different languages and includes in its textual dynamics readers from different cultures. (prev.aut.)

ulogu posrednika između jezika i kultura, kao i prevodioci, pa samim tim posežu i za sličnim strategijama.

Strategije prevođenja se mogu podeliti u dve grupe: strategije domestikacije i strategije forenizacije (Venuti 1998: 240–241). Strategije domestikacije su orijentisane ka ciljnom jeziku tako što prilagođavaju izvorni jezik i kulturu ciljnom jeziku i kulturi. Cilj ovakvih strategija je da se dobije tekst koji po svemu podseća na književne tekstove koji su nastali na ciljnom jeziku. Strategije domestikacije se najviše ogledaju u prevođenja kulturoloških pojmova, prilikom čega se oni zamenjuju pojmovima iz ciljne kulture, pa se tako kulturološke razlike gube (Venuti 1998: 241). S druge strane, strategije forenizacije funkcionišu na suprotan način. Prevodi nastali pomoću strategija forenizacije bude u čitaocu osećaj očuđenja i radoznalosti, jer su prvenstveno orijentisani ka izvornoj kulturi. Strategijama forenizacije postiže se razlika između izvornog i ciljnog jezika tako što kulturološki pojmovi ostaju sačuvani u prevodu. Samim tim, sačuvane su razlike koje postoje između dva različita jezika i kulture (Venuti 1998: 242).

Multikulturalna književnost se najpre može povezati sa prevodima koji su nastali uz pomoć strategija forenizacije (Izgarjan i Prodanović Stankić 2015: 107). U ovakvim prevodima kulturološki pojmovi iz izvorne kulture opstaju kao što u multikulturalnoj književnosti reči, fraze i čitave rečenice na jeziku etničke manjine opstaju uz jezik dominantnog društva. Narativna strategija kojom se ovakva hibridnost postiže naziva se „Mešanje kodova“ (Mesingejl et. u Izgarjan 2008: 18). Cilj koji se postiže ovom narativnom strategijom jeste prikazivanje iskustva Drugog (the Other). Multikulturalni pisci na taj način unose strani sadržaj u dominantni diskurs i tako zamagljuje jasnu granicu između dominantnog i marginalizovanog društva. Izgarjan objašnjava: „(...) Pojedine reči ili izrazi koji su ostavljeni na jeziku manjine u tekstu funkcionišu kao signali Drugog, ali je razumevanje, iako otežano, moguće. Prevodilac/ pisac postoji u oba sveta, u oba jezika i svesno posreduje između njih” (2008: 23). Tako se stvara treći – hibridni jezik, koji je u potpunosti razumljiv samo onima koji imaju isto poreklo kao i autor multikulturalnog teksta, odnosno imaju „dvostruko iskustvo postojanja u dva jezika – jeziku formalnog obrazovanja na engleskom i unutrašnjem jeziku manjinske zajednice” (Izgarjan 2008: 21).

Reči, fraze i rečenice na jeziku etničke manjine predstavljaju enkodirane poruke upućene upravo pripadnicima manjine (Izgarjan 2008: 22). S druge strane, čitaocima iz dominantnog društva one predstavljaju leksičke i kognitivne praznine koje ih navode da se aktivno uključe u čitanje teksta i sami počnu, intuitivno i podsvesno, da prevode. Uglavnom su to izrazi koji se odnose na kulturna obeležja

etničke manjine – imena, nadimci, hipokoristici, narodni običaji, religijska obeležja, opscene reči, onomatopeje, uzvici, hrana, flora i fauna, sleng i kolokvijalizmi (kojih nema u pisanom govoru). Ove enkodirane poruke predstavljaju problem i za prevodioce. Pisci multikulturalnih tekstova, kao i prevodioci, u ovakvim slučajevima pribegavaju različitim strategijama kako bi preneli takav kulturni sadržaj. Kako Mejer (Maier) navodi, oni ili pružaju doslovan prevod tih reči na engleski jezik (*literal translation*), ili pak ne ponude prevod uopšte (*withheld translation*) (ct. u Izgarjan i Prodanović Stankić 2015: 127). Na primer, Luiz Erdrič u svom romanu *Devojčica sa Ostrva duhova* u dosta slučajeva nudi prevod uz reč na jeziku plemena Odžibve: (1) „Nokomis was ready to make an offering to *the spirits, or manitous*” (1999: 7). Dok Tomas King u romanu *Sve dok je trava zeleena i vode teku*⁴ ne prevodi reči kojima se tradicionalno započinje priča:

(2) “Gha!” said the Lone Ranger. “Higayv:ligé:i.”
 “That’s better,” said Hawkeye. “Tsane:hlanv’:hi.”
 “Listen,” said Robinson Crusoe. “Hade:lohó:sgi.”
 “It is beginning,” said Ishmael. “Dagvyá:dhv:dv:hni.” (King 1993: 12)

U ovom slučaju, reči na manjinskom jeziku razumljive su samo onima koji taj jezik i govore. Prevođenje ovakvih reči i izraza naročito predstavlja problem kada ne postoji njihov ekvivalent u dominantnom jeziku. Zbog toga su oni često dodatno objašnjeni u okviru fusnota, anotacija, ili pak manjih rečnika koje pisci daju na kraju multikulturalnog teksta. Na taj način, pisci posreduju između dve kulture, pokušavajući da približe kulturu etničke manjine dominantnoj kulturi. Ove strategije koriste i prevodioci kako bi premostili jaz između dve kulture.

Roman Luiz Erdrič *Devojčica sa Ostrva duhova* napisan je na engleskom jeziku, ali i obiluje rečima i rečenicama iz jezika plemena Odžibve. Strukturno, roman oslikava jedinstven pogled Indijanaca na vreme, koje je za njih kružno i sastoji se iz ciklusa koji prate godišnja doba. Tako se roman sastoji iz četiri dela koja nose nazive godišnjih doba na jeziku plemena Odžibve: Neebin – leto, Dagwaging – jesen, Biboon – zima, Zeegwun – proleće. Može se reći zapravo da kultura i jezik plemena Odžibve predstavljaju glavne teme romana, pošto roman obiluje opisima indijanskih religijskih obreda koji su gotovo uvek u sprezi s prirodom. Na primer, Omekejes otkriva da poseduje dar da sanja i priča sa životinjama. Erdrič takođe oslikava i tradicionalnu nošnju plemena Odžibve, te način ukrašavanja odeće koji je

⁴ *Green Grass, Running Water* (prev.aut.)

svojestven Indijancima uopšte, a to je ukrašavanje perlicama (*beading*). Ovo su samo neki aspekti kulture plemena Odžibve kojima Erdrič posvećuje pažnju.

Analiza

Zarad preglednijeg analiziranja problema sa kojima se prevoditeljka susreće kako bi prenela jedinstven kulturni sadržaj romana, reči i fraze su podeljene u sledeće kategorije: nošnja, hrana, predmeti iz svakodnevnog života, imena i porodični odnosi, vreme, religijski obredi, verovanja i običaji.

Nošnja

U samom romanu Luiz Erdrič koristi engleske reči za određene delove tradicionalne odeće plemena Odžibve. Na primer, tradicionalnu indijansku obuću napravljenu od kože losa i ukrašenu perlama ona zove (3) „makazins” (1999: 1), što je svakako bliže izgovoru njenog naroda nego anglicizovana verzija te iste reči koja je ušla u svakodnevnu široku upotrebu, a to je „moccasins”. Ova reč postoji kao pozajmljenica u srpskom jeziku, „mokasine”, pa Aleksandra Grubor adekvatno nju upotrebljava u prevodu (2012: 9).

Međutim, za pojedine reči ne postoji pozajmljenica u srpskom, kao što je slučaj sa reči „bandolier bag”: (4) “Often, he dressed himself quite handsomely – full turban ... *a bandolier bag, earrings*” (1999: 49). Prevoditeljka prevodi *bandolier bag* kao „torbicu preko grudi”. Odnosno, ona opisuje torbu, ne dajući joj poseban naziv, jer njen ekvivalent na srpskom jeziku ne postoji. Zbog toga se ovakvim prevodom kulturološka iznijansiranošć gubi: „Često se oblaćio veoma prefinjeno – nosio je pravi turban ... *torbicu preko grudi i minđuše*” (2012: 61).

Još jedan problem u prevođenju reči koje se odnose na tradicionalnu odeću svakako predstavlja način na koji su ne samo ljudi iz plemena Odžibve, već i Indijanci uopšte, ukrašavali svoju odeću. Na engleskom taj način ukrašavanja se zove *beading* i uključuje vez u koji su ušivane perlice. U engleskom, *bead* može biti imenica i glagol, a može biti i u obliku prideva (*beaded*). U srpskom jeziku ne postoji reč koja bi bila ekvivalent ovom načinu ukrašavanja odeće pa Aleksandra Grubor, najčešće opisno ili parafrazirajući, prikazuje tu vrstu ručnog rada i na taj način ipak čuva kulturološku različitost. Na primer:

- (5) from the beaded pouch (1999: 7) – iz torbe ukrašene perlama (2012: 15);

- (6) in bead-decorated pouch of red trade wool (1999: 20) – u navlaci od kupljene crvene vune, ukrašenoj perlama (2012: 31);
 (7) to bead that pattern (1999: 120) – da perlama izrađujemo šare (2012: 136).

Hrana

U romanu Erdrič najčešće daje prevod imenice koja označava neku vrstu hrane sa svog maternjeg jezika na engleski jezik, time upotpunjujući kognitivnu prazninu: (8) ... *a handful of manomin, rice...* (1999: 17). U ovakvim situacijama prevoditeljka se najčešće služi istom strategijom mešanja kodova. Njen prevod glasi ovako: „(...) dobijala šaku manomina, divljeg pirinča...” (2012: 26). Pritom, u ovom konkretnom slučaju ona dodaje i to da se imenica odnosi na divlji pirinač, dodatno ističući upravo kulturološku razliku.

Pojedine reči Erdrič ostavlja isključivo na jeziku Odžibve. Takav je slučaj sa tradicionalnom mešavinom biljaka koje su pripadnici njenog naroda pušili. Na primer:

- (9) A fragrant curl of sweet *kinnikinnick* smoke stirred from the red stone bowl. (1999: 20) – Mirisan vijugav trag slatkog dima *kinikinika* izbijao je iz njene lule od crvenog kamena. (2012: 31)
 (10) She filled the bowl with *kinnikinnick* ... (1999: 58) – Napunila ju je *kinikinikom*... (2012: 69).

Iz primera se može videti da prevoditeljka pozajmljuje reč i prilagođava je pravilima srpskog jezika tako adekvatno prateći strategiju same spisateljice.

Problem se javlja kod engleskih reči koje označavaju određena jela karakteristična za pleme Odžibve. Na primer, Aleksandra Grubor prevodi (11) *bannock bread* (1999: 79) kao „ovseni hleb” (2012: 97), ili „tvrdu pogaču” (2012: 101), što u potpunosti ne odgovara značenju. *Bannock bread* je pogača koja se pravi od belog brašna, vode, masti i suvog voća i predstavlja jedno od tradicionalnih jela Indijanaca uopšte.

Predmeti iz svakodnevnog života

U romanu, Luiz Erdrič najčešće upotrebljava imenice na jeziku plemena Odžibve za određene predmete iz svakodnevnog života. Na primer:

- (12) ...the family ate *makuks* of moose stew... (1999: 11) – ...porodica je pojela po *makuk*, *činiju od brezove kore* punu gulaša od losovog mesa... (2012: 20)
- (13) Baby Neewo was sleeping in his *tikinagun*. (1999: 33) – Beba Niivo je spavala u *drvenoj kolevci – tikinagunu*. (2012: 43)
- (14) ...the fire at the center of *wakaigun*. (1999: 62) – ...vatru u središtu *vakaiguna, kuće*. (2012: 74)

Ovo je još jedan primer strategije mešanja kodova. U ovakvim situacijama prevoditeljka najčešće zadržava reč na jeziku plemena Odžibve uz dodatno objašnjenje, što se vidi iz prevoda. Na taj način ona zadržava znakove druge kulture ali ujedno olakšava čitanje samog romana.

Imena i porodični odnosi

Sa stanovišta prevođenja, zanimljivo je obratiti pažnju na lična imena, imena geografskih odrednica, kao i na način izražavanja porodičnih odnosa, koji spadaju u neka od glavnih distinktivnih kulturoloških obeležja u romanu Erdrič. Spisateljica daje imena likovima ili na jeziku plemena Odžibve ili na engleskom. Aleksandra Grubor prevodi ona imena koja su data na engleskom, dok imena koja su na spisateljičinom maternjem jeziku ona pozajmljuje i prilagođava srpskom jeziku. U pojedinim situacijama ona zadržava udvojene samoglasnike kako bi naglasila izgovor reči na jeziku plemena Odžibve. Ovakva prevodilačka praksa zapravo nije u skladu sa srpskim jezikom. U srpskom jeziku postoje akcenatske oznake koje se mogu koristiti kako bi se postigao izgovor koji nalikuje izvornom. Međutim, ako uzmemo u obzir da je *Devojčica sa Ostrva duhova* prvenstveno roman za decu, možda bi adekvatnije bilo koristiti upravo udvajanje samoglasnika. Ovako prevodi imena izgledaju u romanu: (15) *Omakayas, or Little Frog* (1999: 5) – Omekejes, ili Mala Žaba (2012: 13), *baby Neewo* (1999: 8) – beba Niivo (2012: 17), *Anishinabeg* (1999: 9) – Anišinabe (2012: 17), Anišinabeja (2012: 84), *Yellow Kettle* (1999: 9) – Žuti Lonac (2012: 18), *Akewaynze* (1999: 91) – Akevejnzii (2012: 104), *Two Strike Girl* (1999: 91) – Dva Udarca (2012: 104). Istu strategiju prevoditeljka koristi i kada prevodi geografske pojmove:

- (16) All winter long, Omakayas's family lived in a cabin of sweet-scented cedar at the edge of the village of LaPoint, on an island in Lake

Superior that her people called *Moningwanaykaning*, *Island of the Golden-Breasted Woodpecker*. (1999: 6) – Čitave zime Omekejesina porodica živela je u brvnari od mirisnog kedrovog drveta na samom kraju sela Lapoant ili Šiljak, na ostrvu u Gornjem jezeru, koje je njen narod nazivao *Moningvanajkaning* – *Ostrvo zlatogrudog detlića*. (2012: 14–15)

Ono što je bitno primetiti kod izražavanja porodičnih odnosa jeste činjenica da su te zajedničke imenice u romanu napisane velikim slovom, bilo da ih spisateljica piše na engleskom bilo na jeziku plemena Odžibve. Na primer: (17) *Nokomis* (1999: 6), *Deydey* (1999: 9), *Grandma* (1999: 18), *Auntie* (1999: 34). Aleksandra Grubor pozajmljuje reči iz jezika plemena Odžibve, dok one na engleskom prevodi, ali sve ispisuje malim slovom: *nokomis* (2012: 14), *dijdij* (2012: 17), *baka* (2012: 22), *tetka* (2012: 40). Na taj način, ona približava tekst srpskom jeziku u kojem je norma da se zajedničke imenice pišu malim početnim slovom. Međutim, prevoditeljka zadržava delimično i kulturološku različitost transkribujući one zajedničke imenice koje su date na jeziku plemena Odžibve.

Vreme

Zanimljivo je obratiti pažnju na jedinstven način izražavanja vremena, kao i meseci u romanu. Naime, Luiz Erdrič se uvek služi izrazima koje sama prevodi sa jezika svog naroda na engleski. Na primer, (18) *young girl of seven winters...* (1999: 5), *boy of five winters* (1999: 74). Aleksandra Grubor doslovno prevodi ove fraze sa engleskog na srpski: „devojčica stara sedam zima” (2012: 13), „dečak od pet zima” (2012: 80), time prateći narativnu strategiju same spisateljice.

Međutim, još je zanimljiviji način na koji Erdrič obeležava mesece. U romanu, meseci se razlikuju po tome koji poljski radovi se obavljaju tada ili kakvo vreme preovladava. Na taj način podsećaju na nazive meseca u hrvatskom jeziku. Ovi aspekti romana zapravo najjače izražavaju povezanost starosedelaca sa prirodom i prirodnim ciklusima. Prevoditeljka daje doslovan prevod sa engleskog i samim tim čuva kulturološke razlike. Na primer:

(19) *The month of picking heartberries went by.* (1999: 44) – Prošao je mesec u kom se beru šumske jagode. (2012: 55)

- (20) It was a cool dark summer night in the first days of blueberry picking time. (1999: 46) – Noć je bila prohladna, crna letnja. Počeli su prvi dani sezone branja borovnica. (2012: 56)
- (21) You'll be glad of them when we are hungry in little spirit moon. (1999: 80) – Radovaćeš im se jednom kad ogladnimo u mesecu malih duhova. (92)

Religijski obredi, verovanja, običaji

Religijski obredi, verovanja i običaji plemena Odžibve predstavljaju zapravo najveći doprinos kulturološkom sadržaju romana *Devojčica sa Ostrva duhova*. Luiz Erdrič oslikava kulturu u kojoj su spiritualno i svakodnevno usko povezani, pa je teško povući jasnu granicu između tih aspekata života. Na primer, ona unosi u roman religijske obrede koji su usko povezani sa radovima u polju kao što su: setva, žetva, ubiranje plodova iz prirode, pripremanje zimnice i slično. Ona govori o (22) *the dance lodge* (1999: 134), što je koliba u kojoj su se odigravali ritualni plesovi i obredi u vezi sa sezonskim setvama i žetvama. Aleksandra Grubor prevodi *the dance lodge* kao „koliba za igranke” (2012: 139). S obzirom na to da su ovi obredi imali religijski karakter, „koliba za igranke” nije adekvatan prevod zato što reč „igranka” u našem jeziku isključivo asocira na zabavu i druženje, čime se deo originalnog značenja gubi. Isto tako, neadekvatno je prevesti sam ritual koji se odigrava u takvoj kolibi i naziva se *gathering dance* (1999: 123) kao „igranka” (2012: 139). Slično, Erdrič govori i o (23) *the sweat lodge*, što je koliba u kojoj su se izvodili rituali pročišćenja organizma. Prevoditeljka nudi dva načina za prevođenje ovog pojma, kao „odaja za pročišćenje znojem” (2012: 152) ili kao „sauna” (2012: 119). Svakako, prvi primer prevoda je adekvatniji jer poseduje religijsku konotaciju, dok reč „sauna” ima potpuno neadekvatno značenje zbog svoje asocijacije na odmor i zadovoljstvo.

Slični problemi se javljaju i kod prevođenja reči kao što su *medicine man*, *medicines*, i *spirits*. Pogledajmo sledeće primere:

- (24) He fancied himself quite a *medicine man* and wore at his throat a circle of bear claws. (1999: 73) – Smatrao je da je pravi *vrač* i oko vrata je nosio ogrlicu napravljenu od medvedih kandži. (2012: 85)
- (25) Nokomis ... had no *medicines* for this white man's disease. (1999: 149) – Nokomis ... nema *lekovito bilje* za tu bolest belih ljudi. (2012: 168)

- (26) She looked down at the tobacco, touched it lovingly, and asked *the spirits* for protection against the cold. (1999: 97) – Pogledala je nadole, ka duvanu, nežno ga dodirnula i zamolila *duhove* da ih zaštite od hladnoće. (2012: 110)

Iz ovih primera vidimo da Aleksandra Grubor prevodi *medicine man* kao „vrač“, *medicines* kao „lekovito bilje“, što je adekvatan prevod za ove termine. Međutim, problem se javlja kod termina *spirits*, koji, kako se vidi u originalnom tekstu, ima pozitivnu konotaciju. Prevoditeljka koristi reč „duhovi“ koja u zapadnoj kulturi, uključujući i srpsku, obično ima negativnu konotaciju. Luiz Erdrič u tekstu zapravo koristi dve engleske reči, *spirits* i *ghosts*, kada govori o spiritualnim entitetima. Dok *spirits* nosi sa sobom pozitivno značenje, *ghosts* ima negativno. Iako se obe reči prevode kao „duhovi“ na srpskom jeziku, Aleksandra Grubor uspeva da prikaže razliku:

- (27) Before they were born, before they came into this world, the chimookoman must have starved as *ghosts*. (1999: 78) – Pre nego što su rođeni, pre nego što su došli na ovaj svet, čimookomani mora da su gladovali kao *utvare*. (2012: 90)

Umesto reči „duh“, ona koristi reč „utvara“ koja nosi negativnu konotaciju i samim tim doprinosi kulturološkom nijansiranju teksta.

Situacija je dosta jednostavnija kada Luiz Erdrič sama pruža prevod reči sa jezika plemena Odžibve na engleski jezik. U ovim situacijama, prevoditeljka zadržava, odnosno transkribuje reči iz jezika plemena Odžibve, pa potom daje prevod sa engleskog jezika na srpski prateći narativnu strategiju spisateljice:

- (28) She tried to keep herself from picturing *pakuks, the skeletons of the little children, flying through the woods...* (1999: 12) – Pokušala je da spreči sebe da zamišlja *pakukse, kosture male dece* koji lete kroz šumu... (2012: 21)
- (29) Hers were *adisokaan stories, meant only for winter*. (1999: 59) – Njene su priče bile *adisokaan priče, namenjene samo za pričanje zimi*. (2012: 70)

U situacijama kada spisateljica odlučuje da ne ponudi prevod, Aleskandra Grubor prati njenu strategiju tako što ili samo preuzme reč ili, ređe, ponudi uz pozajmljenu objašnjenje, što se vidi iz sledećeg primera:

- (30) *Anishaa*, she breathed quietly, standing again, holding in her palm a tiny mound of tobacco. She looked down at the tobacco, touched it lovingly, and asked the spirits for protection against the cold... Come to us, especially, during the harshest moon, *the Crust On the Snow Moon*, when so often meat is scarce, when the ice is too thick to catch many fish, when disease breaks us and *the windigo spirit, the Hungry One*, comes stalking from house to Anishinabe house. *Oh, daga, wedookaow Aishinabeg. Wedookaow Anishinabeg*, she asked. (1999: 97–98) – *Anišaa*, tiho je disala, a zatim se uspravila, držeći na dlanu gomilicu duvana. Pogledala je nadole, ka duvanu, nežno ga dodirnula i zamolila duhove da ih zaštite od hladnoće... Dođi nam, a posebno tokom najgoreg meseca, *meseca pokorice na snegu*, kad često nema mesa, kada je led predebeo da bismo mogli da ulovimo dovoljno ribe, kad nas lome bolesti i kada se duh *vindigo, Onaj Gladni*, šunja oko kuća naroda Anišinabe. *Oh, daga, viidookaov Anišinabeg. Vidookaov Anišinabeg*, molila je ona. *Oh, molim te, pomози narodu Anišinabe. Pomози narodu Anišinabe*. (2012: 110–111)

Ovaj isečak najbolje ilustruje strategije forenizacije kojima se postiže očuvanje kulturoloških elemenata u tekstu. *Anishaa, Crust on the Snow Moon, windigo spirit* predstavljaju primere enkodiranih poruka koje prevoditeljka ostavlja neobjašnjene. Na taj način, ona adekvatno prati narativne strategije same spisateljice i čuva jedinstven kulturni sadržaj koji spisateljica nudi. Međutim, takve narativne strategije ne otežavaju čitanje jer Edrič omogućava čitaocima da na osnovu konteksta razumeju značenje. Takođe, razumevanju značenja svakako doprinosi i rečnik nepoznatih termina koji Erdrič daje na kraju romana.

Zaključak

Devojčica sa Ostrva duhova obiluje rečima, frazama i rečenicama na jeziku plemena Odžibve, kao i engleskim rečima koje su kulturološki obojene nasleđem plemena Odžibve. Upravo ovi elementi čine izazov pri prevođenju. Međutim, Aleksandra Grubor uspeva da očuva te elemente time što bira prevodilačke strategije koje prate narativne strategije same spisateljice, što ovaj prevod čini vrlo uspehim. U većini slučajeva ona pozajmljuje reči prilagođavajući ih utoliko što ih transkribuje i podređuje gramatičkim pravilima sprskog jezika. Međutim, leksičke i kognitivne praznine koje ove reči stvaraju ona zadržava, ili pak

dotatno objašnjava. Uz veći ili manji uspeh prevodi i one pojmove iz indijanske kulture koje Erdrič daje na engleskom jeziku tako da njen prevod oslikava kulturološku različitost. Tako se, zahvaljujući prevedenom tekstu, ostvaruje dijalog dveju kultura i ističu različitosti kulturnih miljea, što nas, čitaoce prevoda, podstiče da proširimo iskustvene vidike, a što je svakako bila namera i same spisateljice.

LITERATURA

- Ivir, Vladimir. 2002–2003. “Translation of Culture and Culture of Translation”. *SRAZ XLVII– XLVIII*: 117–126.
- Izgarjan, Aleksandra, i Diana Prodanović Stankić. 2015. *Approaches to Metaphor: Cognitive, Translations, and Literature Studies Perspective*. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu.
- Izgarjan, Aleksandra. 2008. *Maksin Hong Kingston i Ejmi Ten: ratnica i šamanka*. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu.
- King, Thomas. 1993. *Green Grass, Running Water*. Toronto: Harper Collins Publishers.
- Kristić, Nenad. 2008. *Francuski i srpski u kontaktu – struktura proste rečenice i prevođenje*. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Pageaux, Daniel-Henri. 1994. *La literature comparée*. Paris: Armand Colin.
- Paunović Đurić, Ivana, i Zorica Đergović Joksimović. 2011. „Nađeno u prevodu: mapiranje sociokulturnog konteksta u nastavi književnosti i prevođenja“. In: Točanac, D. i S. Gudurić eds. *Primenjena linkvistika danas: između teorije i prakse*. Novi Sad, Filozofski fakultet u Novom Sadu: 531–539.
- Venuti, Lawrence. 1998. “Strategies of Translation.” In: Baker, M. ed. *Routledge Encyclopedia of Translation*. New York, Routledge: 240–244.

Izvori:

- Erdrich, Louise. 1999. *The Birchbark House*. New York: Hyperion Books for Children.
- Erdrič, Luiza. 2012. *Devojčica sa Ostrva duhova*. Beograd: Kreativni centar.

Jovana M. Petrović

WORDS FROM NATIVE AMERICAN CULTURE IN LOUISE ERDRICH'S THE
BIRCHBARK HOUSE

Summary

Translators face a difficult challenge when it comes to translating literary works that can be viewed as translations. Multicultural literature is such in its nature – it includes literary texts that originate from two different cultures and are written in two different languages simultaneously. Writers of multicultural literature are either immigrants or indigenous people that have been colonized, and are considered to be ethnic minorities in the dominant society. These writers usually write in the dominant language, but also include words, phrases and entire sentences in their mother tongues for the purpose of portraying a unique cultural heritage. These encoded messages represent a challenge for the readers, but also for translators who don't speak the language but somehow have to translate the cultural nuances into the target languages. These issues permeate Native American literary productions. Louise Erdrich in *The Birchbark House*, written in English, portrays the culture, customs and beliefs of her people, the Ojibwe, by using words and phrases from the Ojibwe language. This paper analyzes the translation of *The Birchbark House* into Serbian by Aleksandra Grubor. The paper focuses specifically on the strategies the translator uses to translate the words and phrases from the Ojibwe language into Serbian, but also the strategies she uses to translate the words and phrases given in English that are culturally marked by the Ojibwe heritage.

Key words: translation, multicultural literature, Louise Erdrich, *The Birchbark House*, Ojibwe.

PRIKAZI

